

УДК 347.91/.95

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-3-22>

РОЗВИТОК СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ НА УКРАЇНСЬКИХ ТЕРЕНАХ

Долинська Марія Степанівна,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0352-5470>

***Анотація.** Дослідження присвячена актуальним проблемам цивільного, спадкового та нотаріального права.*

Мета статті – здійснити аналіз зародження інституту спадкування як на європейських, так і українських теренах, дослідити розвиток правового та законодавчого регулювання спадкових правовідносин за участю неповнолітніх протягом ХХ століття – першої чверті ХХІ століття.

Інститут спадкування на європейських теренах, в тому числі за участю неповнолітніх, бере свій початок із звичаєвого права та згодом знайшла своє втілення у нормативно-правових актах: світських та церковних.

Спадкування за часів Київської Русі відбувалося за українськими звичаями та згодом запозичено європейські норми, зокрема релігійні.

На заході України розвиток спадкового права, в тому числі за участю неповнолітніх, ґрунтувалося на тих самих принципах, що й в інших європейських країнах, які обумовлювались впливом римського права.

З плином часу на українських теренах встановилося на постійній основі спадкування як за законом, так і за заповітом.

Процес становлення інституту спадкування в українському праві зазнав еволюційного процесу у незалежній Україні.

Автор виокремлює чотири основні етапи розвитку правового регулювання нотаріально-спадкових правовідносин в сучасній Україні.

Перший етап складає 1993–2003 роки; другий етап охоплює 2004–2008 роки, третій етап включає 2009–2021 роки, четвертий етап розпочався у 2022 році та триває до теперішнього часу.

Запропоновано авторське визначення нотаріального процесу щодо оформлення спадщини – це комплексне цивільно-спадкове нотаріальне правовідношення, що базується на дотриманні цивільного та нотаріального законодавства України, а в певних випадках норм іноземного законодавства, з метою оформлення переходу прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців.

Науковець стверджує, що при оформленні спадщини державний та приватний нотаріус де-факто використовують окремі засоби медіації.

Видача свідоцтв про право на спадщину неповнолітнім, в тому числі як обов'язковим спадкоємцям, є одним із важливих способів захисту їх цивільних та спадкових прав.

Запис щодо посвідченого заповіту, виданого свідоцтва чи Спадкового договору в Спадковому реєстрі являється електронним доказом їх укладення.

***Ключові слова:** заповіт, неповнолітній спадкоємець, спадщина, обов'язкова частка, Спадковий реєстр, нотаріус.*

Dolynska Mariia. DEVELOPMENT OF INHERITANCE LEGAL RELATIONS WITH THE PARTICIPATION OF MINORS IN UKRAINIAN TERRITORY

***Abstract.** The study is devoted to current problems of civil, inheritance and notarial law.*

The purpose of the article is to analyze the emergence of the institution of inheritance both on European and Ukrainian grounds, to investigate the development of legal and legislative regulation of inheritance relations with the participation of minors during the 20th century – the first quarter of the 21st century.

The institution of inheritance on the European territory, including with the participation of minors, originates from customary law and later found its embodiment in normative and legal acts: secular and ecclesiastical.

Inheritance during the time of Kyivan Rus' took place according to Ukrainian customs, and later European norms were borrowed, in particular religious norms.

In the west of Ukraine, the development of inheritance law, including with the participation of minors, was based on the same principles as in other European countries, which were conditioned by the influence of Roman law.

Over time, inheritance was established on Ukrainian territory on a permanent basis, both by law and by will.

The process of establishing the institution of inheritance in Ukrainian law underwent an evolutionary process in independent Ukraine.

The author singles out four main stages of development of legal regulation of notarial-inheritance legal relations in modern Ukraine.

The first stage is 1993–2003; the second phase covers the years 2004–2008, the third phase includes the years 2009–2021, the fourth phase began in 2022 and continues until now.

The proposed author's definition of the notarial process regarding registration of inheritance is a complex civil-inheritance notarial legal relationship based on compliance with the civil and notarial legislation of Ukraine, and in certain cases the norms of foreign legislation, in order to formalize the transfer of the rights and obligations of the testator to his heirs.

The scientist claims that when registering the inheritance, the state and private notaries de facto use separate means of mediation.

Issuing certificates of the right to inheritance to minors, including as compulsory heirs, is one of the important ways of protecting their civil and inheritance rights.

An entry regarding a certified will, an issued certificate or an Inheritance Agreement in the Inheritance Register is electronic proof of their conclusion.

Key words: will, minor heir, inheritance, compulsory share, Inheritance register, notary.

Вступ. Війна в Україні привела до загибелі як захисників та захисниць держави, так і цивільного населення, виникнення мільйонної кількості переселенців, серед яких левову частку становлять неповнолітні та особи з інвалідністю. Страждань зазнають також депортовані до росії та білорусі українські громадяни, особливо неповнолітні, яких насильно там утримують та всиновлюють їхні громадяни з метою отримання допомоги. Тобто втрачаються не лише родинні зв'язки, але й порушують особисті та цивільні (спадкові) права.

Мета статті – здійснити аналіз зародження інституту спадкування як на європейських, так і українських теренах, дослідити розвиток правового та законодавчого регулювання спадкових правовідносин за участю неповнолітніх протягом ХХ століття – першої чверті ХХІ століття.

Матеріали та метод. Спадкові правовідносини займають чільне місце у дослідженнях українських науковців та практиків, в тому числі нотаріусів. Зокрема, питання спадкових правовідносин розглядали українські науковці: Ю. Заїка, І. Жилінкова, М. Дякович, Є. Орач, Б. Тищик, З. Ромовська, Є. Хари-

тонов, О. Кухарев, О. Нелін, та інші. Однак не достатньо приділено уваги нотаріально-спадковим правовідносинам за участю неповнолітніх.

При проведенні дослідження використано діалектичний метод, логічний метод, формально-юридичний, метод порівняльного правознавства, тобто загальнонаукові та спеціальні методи.

Результати. Інститут спадкування, в тому числі неповнолітніми, має свою давню історію, яка починається із звичаїв, які згодом знайшли втілення у правових актах. Лише наприкінці патріархату діти померлого стали відноситися до першої черги спадкоємства.

Як свідчать наукові розвідки та окремі історичні знахідки, регулювання спадкових правовідносин було відоме ще в Єгипті, Вавилоні, Індії, Єврейській державі. Так, згідно єгипетського звичаєвого права, першими до спадкування закликалися діти.

За часів існування староєврейської держави самими значущими для християн документами стали Старий та Новий Заповіти [1, с. 80].

Згідно із Старим Завітом, спадкування відбувалося за п'яти чергами спадкування, де

перші дві належать дітям померлого, а саме : першість у спадкуванні належала сину, а другої черги віднесено – дочку.

Також у цей же період також зароджуються посадові особи, які виконували «квазінотаріальні» функції, в тому числі складали заповіти, які були підставою для закликання до спадкування.

Найбільш врегульованим спадкуванням було у Римській імперії та здійснювалося як за заповітом, так і за законом, прикладом можуть слугувати норми таблиці V Закону XII Таблиць.

На думку Є. Орача та Б. Тищика принцип «необхідного спадкування», тобто обов'язкової частки «був встановлений в кінці республіки або на початку імперії у практиці центумвірального суду», до компетенції якого відносилися спадкові спори [2, с. 219].

З часом відбулося розвиток інституту спадкування: від двох видів усних заповітів – до письмової форми заповіту, скріпленого печатками, який підлягав відповідній реєстрації.

У Візантійській імперії відбувся: подальший розвиток правового регулювання інституту спадкування на підставі світських та релігійних актів. У той час існувала усна та письмова форми заповітів, зароджувалися правила складання секретного заповіту [3, с. 101].

Згідно із титулом VI «Еклоги», право на обов'язкову частку у спадщині мали діти або онуки померлого, розмір якої дорівнював визначеній законом частки спадщини, яка встановлювалася у залежності від кількості дітей у спадкодавця (до чотирьох дітей – становила третю частину спадщини, а у випадку наявності п'яти та більше дітей – половину спадщини) [3, с. 100].

На думку С. Сливки, давньоруська держава розпочала не так створення, як формування народного права, яке отримало належне визнання у новоствореній на візантійській основі Церкві, оскільки запозичені канонічні норми піддавалися морально-звичаєвому опрацюванню [4, с. 48].

Важливим джерелом розвитку давньоруського права була рецепція грецького права на

Русі, в тому числі завдяки тому, що християнська православна церква Київської Русі мала тісні зв'язки з Константинополем.

На Київській Русі спадкування спочатку проводилося за звичаєвим правом, що знайшло своє втілення в договорі Русі з Візантією 911 року, та які згодом увійшли до норм Просторової редакції Руської правди. Спадкоємцями за законом спочатку були лише сини померлого, які були зобов'язані видати заміж сестер та забезпечити їх приданим [5, с. 18].

Спадкування власності відбувалося як за законом, так і за заповітом. Однак, за нормами Руської правди спадкоємцями могли бути лише ті діти, які були народженими у законному шлюбі [6, с. 210].

Однак дружина-вдова отримувала частину майна «на прожиття», тобто так названу обов'язкову частку у залежності від кількості дітей на її утриманні. У випадку, якщо вона вдруге виходила заміж, над майном її неповнолітніх дітей призначався опікун, який міг бути як родич, так і вітчим [6, с. 211]. Таким чином захищалися спадкові права неповнолітніх спадкоємців

Згодом на українських теренах встановилося на постійній основі спадкування як за законом, так і за заповітом.

На заході України розвиток спадкового права, в тому числі за участю неповнолітніх, ґрунтувалося на тих самих принципах, що й в інших європейських країнах, які обумовлювалися впливом римського права.

Більш детально процес становлення як нотаріату так і інститутів спадкування та заповіту на українських теренах автором статті розглянуто у попередніх дослідженнях [1, 7].

Як зауважує О. Нелін, на початку ХХ століття українське спадкове право «було, по суті, реформованою спадковою системою російського царизму» [8, с. 32].

Декрет РНК УСРР «Про скасування спадкування» від 11.03.1919 р., скасував право спадкування за законом і за заповітом на все майно, однак передбачив переважне право на «утримання з майна померлого не вище прожиткового рівня непрацездатним родичам спадкодавця за прямою низхідною і висхід-

ною лініями, повнорідним і неповнорідним братам і сестрам, а також подружжю тільки за умови, що ці особи потребують допомоги [9, с.120].

Вперше на законодавчому рівні спадкування за законом та письмово складеним заповітом закріплено у Цивільний кодексі УРСР 1922 року. У статті 418 акту законодавець передбачив три черги спадкування за законом. Так, до першої черги відносилися наступні спадкоємців: діти (в тому числі усиновлені); пережила дружина (чоловік або дружина); та непрацездатні батьки померлого. Також по праву представлення спадкоємцями були онуки та правнуки померлого. Однак, реалізувати своє право на отримання спадщини спадкоємцями могли тільки шляхом звернення до суду, яким видавалося свідоцтво про право на спадщину [27, с. 321].

Таким чином, свідоцтво про право на спадщину видавалося не нотаріусами, а судьями, тобто «квазінотаріальними органами» того часу.

Як свідчить судова практика того часу, хоча в УСРР на законодавчому рівні не було врегульовано право окремих непрацездатних спадкоємців, в тому числі неповнолітніх, на отримання обов'язкової частки в спадщині, але суди, керуючись статтею 1 ЦК УРСР (1922 р.), визнавала частково недійсними такі заповіти, в яких неповнолітні спадкоємці позбавлялися спадщини.

Позитивні зміни у правовому регулюванні інституту спадкування, відбулися з 1 березня 1926 р., оскільки було запроваджено інституту усиновлення. Таким чином, усиновлені діти у спадкових правах прирівнювалися до власних дітей спадкодавця.

Лише з 1929 року, на підставі затвердженої постановою НКЮ УСРР 17.11.1928 року Нотаріальної інструкції, прийнятої відповідно Нотаріальної Устави від 25.07.1928 року, державні нотаріуси отримали право на оформлення спадщини та видачу відповідних свідоцтв про право на спадщину.

Цивільний кодекс УРСР від 18.07.1963 р. детально врегулював інститут спадкування. Як і за попереднім кодексом, за кодексом 1963 року спадкоємцями були родичі – особи,

які були як живими на момент смерті спадкодавця, так ті діти, які були зачаті за життя спадкодавця, але були народжені вже після його смерті.

Відповідно до статті 524 Цивільного кодексу УРСР спадкування здійснюється за законом і за заповітом

Хоча законодавець черги спадкуванні визначив у трьох нормах (статтях), професор О. Нелін вважає, що «замість діючих за ЦК УРСР 1922 року трьох черг спадкоємців за законом, у новому ЦК УРСР 1963 року було введено дві черги. Ми погоджуємося, що законодавцем звужено кількість «спадкоємців, що мали право на обов'язкову частку у спадщині», а також зменшено розмір обов'язкової частки- дві третини частки спадкового майна. Обов'язковим спадкоємцями стали лише непрацездатні спадкоємці першої черги та непрацездатні утриманці померлого [11, с. 47].

Прийнятий у 1974 році Закон УРСР «Про державний нотаріат» втілює у нотаріальний акт норми Цивільного кодексу 1963 року.

З часу проголошення незалежності України, до того часу як було розроблено нове цивільне законодавство, діяло попереднє радянське законодавство. Тому оформлення спадщини державними нотаріальними конторами здійснювалося на підставі норм Цивільного кодексу 1963 року та Закону Української РСР «Про державний нотаріат» 1974 року.

Із прийняттям у вересні 1993 року Закону України «Про нотаріат» [12], в державі з 1 січня 1994 року розпочався перший етап нотаріально-спадкових правовідносин, хоча видача свідоцтв на спадщину здійснювалася лише державними нотаріусами з дотриманням вимог Цивільного кодексу 1963 року.

У статті 38 акту передбачено новий квазі-нотаріальний орган – консульські установи України, які вправі посвідчувати заповіти, вживати заходи до охорони спадкового майна та видавати свідоцтва про право на спадщину, тобто з'явився суб'єкт нотаріально-спадкових правовідносин.

1996 рік знаменувався прийняттям нової Конституції незалежної України, яка стала

наріжним каменем всього українського законодавства та вплинула, в тому числі на розвиток нотаріально-спадкових правовідносин.

3.1.10. 1996 року в нотаріальну практику було запроваджено вчинення певних нотаріальних дій на спеціальних бланках нотаріальних документів, в тому числі заповітів та видача свідоцтв про право на спадщину. Облік таких бланків згодом були діджиталізовано та запроваджено Єдиний реєстр спеціальних бланків нотаріальних документів, який функціонує до тепер.

17.10.2000 року Наказом Міністерства юстиції України від № 51/5 із 01.12.2000 року запроваджено Єдиний реєстр заповітів та спадкових справ, у якому підлягають обов'язковій реєстрації усі заповіти, складені та засвідчені, змінені або скасовані в установленому законодавством порядку, заведені спадкові справи та видані свідоцтва про право на спадщину. До речі, у нього були також внесені відомості як про складені раніше заповіти так і заведені спадкові справи.

Згодом цей реєстр було перейменовано у Спадковий реєстр, а запис щодо посвідченого заповіту, виданого свідоцтва чи укладеного Спадкового договору являється електронним доказом їх оформлення.

Прийняття у 2003 році Нового Цивільного кодексу [13] здійснило «революцію» у правовому регулюванні спадкових правовідносин, надавши першість спадкуванню за заповітом. Законодавець у 1218 кодексу наголошує, що спадкуванню в Україні здійснюється як за заповітом, так за законом, а також збережено інститут «обов'язкових» спадкоємців [14, с. 136].

Таким чином, з 1 січня 2004 року розпочався другий етап розвитку нотаріально-спадкових правовідносин.

Варто зауважити, що за нормами Цивільним кодексом України (2003 року) передбачено п'ять черг спадкуванню. Однак, у випадку, коли спадщина після смерті спадкодавця відкрилася до 1 січня 2004 року і до цієї дати була прийнята хоча б одним спадкоємцем, то коло спадкоємців та розмір обов'язкової частки визначався за правилами статті 535 Цивільного кодексу УРСР 1963 року.

Порівняльний аналіз норм статті 1241 Цивільного кодексу України (2003) та статті 535 Цивільного кодексу Української РСР (1963) свідчить про істотне коригування інституту обов'язкової частки. Зокрема, до числа обов'язкових спадкоємців не відносяться утриманці спадкодавця; зменшено розмір обов'язкової частки – становить лише половину від частки за законом.

Наголошуємо, що право на обов'язкову частку у спадщині має особистий характер та не може переходити в порядку спадкової трансмісії. Хоча, спадкоємець може відмовитися від права на обов'язкову частку.

Вичерпний перелік осіб, які мають право на обов'язкову частку в спадщині встановлено законодавцем у частині першій статті 1241 Цивільного кодексу України та не підлягає розширеному тлумаченню. До таких осіб належать:

1) малолітні, неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти спадкодавця (в тому числі усиновлені). Також таким неповнолітніми спадкоємцями слід вважати тих дітей, що були зачаті за життя спадкодавця, однак народилися уже після його смерті;

2) непрацездатні вдова (вдівець);

3) непрацездатні батьки, які успадковують незалежно від змісту заповіту половину частки, яка належала би кожному з них у разі спадкуванню за законом.

Наголошуємо, що неповнолітня особа зберігає за собою право на обов'язкову частку, навіть при набутті повної цивільної дієздатності:

1) у разі реєстрації такою особою шлюбу до досягнення повноліття;

2) праці за трудовим договором при досягненні шістнадцяти років;

3) запису такої неповнолітньої особи матір'ю або батьком дитини.

Однак, що при спадкуванні за заповітом, спадкоємці інших черг, навіть за відсутності спадкоємців першої черги, а також внуки та правнуки спадкодавця, в тому числі малолітні та неповнолітні особи (також у випадку смерті їх батьків до відкриття спадщини), право на обов'язкову частку не мають [15].

Перелік суб'єктів, які мають право посвідчувати заповіт, встановлено у частині третій статті 1247 Цивільного кодексу України. Зокрема, до таких осіб законодавець відносить нотаріусів та інших посадових осіб, визначених у статтях 1251, 1252 Цивільного кодексу [13]. На жаль серед вказаних органів до сих пір не вказано консульські установи України.

Більш детально правила спадкування та оформлення спадщини нотаріусами, в тому числі на користь неповнолітніх авторкою статті висвітлено у попередніх дослідженнях [16, 17].

Наступні значущі зміни щодо порядку оформлення спадщини відбулися згідно із Законом України № 614-VI від 1 жовтня 2008 року «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат», яким надано право з 1.06. 2009 року оформлювати спадщину та видавати свідоцтва про право на спадщину як державним, так і приватним нотаріусам. Тобто започатковано третій етап розвитку нотаріально-спадкових правовідносин у незалежній Україні.

Стаття 40 Закону України «Про нотаріат» [12] та стаття 1252 Цивільного кодексу України [13], які регулюють порядок посвідчення заповіті, що прирівнюються до нотаріально посвідчених протягом 2009–2018 років зазнали змін та корегувань, зокрема в частині розширення видів квазінотаріальних органів уповноважених на їх посвідчення.

Оскільки нотаріальний процес щодо розподілу спадщини є зазвичай довготривалим, тому важливим та своєчасним було прийняття 16.11.2021 року Закону України «Про медіацію» [18].

Ми погоджуємося з М. Дякович, що медіація «де-факто є невід'ємною від функцій нотаріуса» [19, с. 55].

Вважаємо, це стосується в першу чергу нотаріально-спадкових правовідносин, в тому числі неповнолітніх спадкоємців.

Нотаріальний процес щодо оформлення спадкових прав громадян іноді триває роками та стосується багатьох спадкоємців та в окремих випадках декількох спадкодавців.

Нотаріус зобов'язаний детально вивчити матеріали спадкової справи, виконати всі встановлені спеціальні правила, в тому числі використовуючи відомості єдиних та державних реєстрів (стаття 46¹ Закону України «Про нотаріат») [12].

Тільки після всіх необхідних нотаріально-спадкових процедур, визначивши розмір обов'язкової частки «обов'язкових спадкоємців» (в тому числі неповнолітніх), нотаріус видає такому спадкоємцю свідоцтво про право на спадщину за законом. Таким чином, видаючи свідоцтво про право на спадщину на обов'язкову частку в спадщині обов'язковому спадкоємцю нотаріус виконує функцію превентивного правосуддя [20].

Розв'язана росією війна проти України стала причиною прийняття актів, які б сприяли певною мірою захисту цивільних правовідносин всіх верст населення, та особливо неповнолітніх, захисників та захисниць держави та осіб з інвалідністю, вимушених переселенців. Один з таких актів стала постановою Кабінету Міністрів України за № 164 від 28.02.2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану» [20].

Слід виокремити постанову Кабінету Міністрів України № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» від 06.03.2022 року [21], якою встановлено перелік суб'єктів, що уповноважені на посвідчення заповітів та довіреностей, прирівняних до нотаріально посвідчених, в умовах воєнного стану, та які посвідчуються у зоні бойових дій (безпосередньо або на невеликій відстані).

Має рацію О. Кухарев, стверджуючи що відбулося розширення переліку осіб, що наділені правом посвідчувати прирівняні до нотаріальних заповіти [22].

Порядку посвідчення заповітів та оформленням спадщини під час воєнного стану присвятили праці О. Кухарев [23], В. Маковій, О. Якимець, З. Книш [24], авторка цієї статті [25], та інші науковці.

Тобто 2022 рік став початком нового четвертого етапу розвитку нотаріально-спадко-

вих правовідносин в державі та продовжується до цих пір.

Висновки. Дослідивши процес становлення спадкових правовідносин на європейських теренах вбачається, що інститут спадкування, в тому числі за участю неповнолітніх, бере свій початок із звичаєвого права.

Еволюція правового регулювання спадкових правовідносин, в тому числі за участю неповнолітніх, на європейських землях згодом знайшла своє втілення у нормативно-правових актах Римської імперії та її спадкоємиці – Візантійської імперії – світських та церковних. Київська Русь запозичила в певній мірі вищевказані норми.

Процес становлення інституту спадкування в українському праві, який було започатковано в Київській Русі, зазнав еволюційного процесу у незалежній Україні.

Нотаріальний процес щодо оформлення спадщини – це комплексне цивільно-спад-

кове нотаріальне правовідношення, що базується на дотриманні цивільного та нотаріального законодавства України, а в певних випадках норм іноземного законодавства, з метою оформлення переходу прав та обов'язків спадкодавця до його спадкоємців.

Автор виокремлює чотири етапи становлення нотаріально-спадкових правовідносин в сучасній Україні.

Спадкування неповнолітніми особами в Україні може відбуватися за звичай двома способами: за законом та за заповітом. Спадкування неповнолітніми, як обов'язковими спадкоємцями, здійснюється за правилами статті 1241 Цивільного кодексу України.

Вважаємо за необхідне виокремити проблему спадкування неповнолітніми спадкоємцями, які були депортованими до росії та білорусі, та яка буде розглядатися у наступних наукових розвідках.

Список використаних джерел:

1. Долинська М. С. Становлення та розвиток правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні: монографія. Л.: ЛьвДУВС, 2015. 988 с.
2. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Основи римського приватного права: навч. посіб. Львів: ред.-вид. відділ Львів. ун-ту, 2000. С. 219.
3. Долинська М. С. До питання посвідчення заповітів за Еклогою, як передумови нотаріального посвідчення заповітів. *Фрагментація наукових досліджень: перспективи та проблеми: матеріали міжнародної конференції* (м. Київ, 28 липня 2013 р.). К.: Центр наукових публікацій, 2013. С. 99–102.
4. Сливка С. С. Канонічне право: навч. посіб. К.: Атіка, 2013. 232 с.
5. Долинська М. С. «Руська Правда» як джерело зародження нотаріату в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Порівняльно-аналітичне право»*. 2014. № 1. С. 17–20.
6. Долинська М. С. Порівняльний аналіз інституту спадкування за законодавством Київської Русі та незалежної України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 782. С. 209–213.
7. Долинська М. С. Генеза та еволюція нотаріальної діяльності на теренах Львівщини. Львів: Растр-7, 2018. 196 с.
8. Нелін О. Спадкове право УРСР за цивільним кодексом 1922 р. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 7. С. 32–34.
9. Долинська М. С. Початки правового регулювання спадкування на українських землях на початку ХХ століття. *Particularitățile adaptării legislației republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene*, Conferința internațională științifico-practică. Chișinău, Republica Moldova 22–23 martie 2019. pp. 119–122.
10. Половинкіна Р. Ю. Перша кодифікація положень спадкового права за Цивільним кодексом 1922 року: історико-правовий аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Випуск 65. С. 318–325.
11. Нелін Олександр. Спадкове право УРСР за Цивільним кодексом 1963 р. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 6. С. 44–47.
12. Про нотаріат: Закон України від 3 вересня 1993 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>
13. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

14. Заїка Ю.О., Співак В.М. Право власності. Спадкове право: навчальний посібник. К.: Наукова думка, 2000. 151 с.
15. Долинська М.С. Особливості видачі нотаріусами свідоцтв про право на спадщину за заповітом. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2012. Вип. 56. С. 237–243.
16. Долинська М.С. Діти – учасники цивільно-правових правочинів. *Довідник нотаріуса* № 6 за 2006 рік. К.: Істина. 85 с.
17. Долинська М.С. Спадкування в Україні. *Довідник нотаріуса*. К.: Істина. 2007. № 5. 96 с.
18. Про Медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2022. № 7. ст. 51.
19. Дякович М. М. Нотаріус як медіатор. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 1. С. 54-55.
20. Долинська М.С. Деякі правові аспекти видачі нотаріусами свідоцтва про право на спадщину на обов'язкову частку в спадщині. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права: збірник наукових праць з економічних та юридичних наук*. 2011. Вип. 7. С. 278–282.
21. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 року № 164. *Урядовий кур'єр* від 28.02.2022. № 43.
22. Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 06.03.2022 року № 209. *Урядовий кур'єр* від 06.03.2022. № 49.
23. Кухарев Олександр. Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану. 7 жовтня 2022 року. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voennogo-stanu>.
24. Кухарев О. Є. Актуальні аспекти здійснення спадкоємцями права на прийняття спадщини в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 222–225.
25. Маковій В.П., Якимець О.І., Книш З.І. Правове регулювання спадкових відносин під час воєнного стану. *Вісник ХНУВС*. 2022. № 4 (99). С. 93-107.
26. Долинська М. С. Порядок посвідчення довіреностей та заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених : довідник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 184 с.

References:

1. Doly`ns`ka M. S. (2015). Stanovlennya ta rozvy`tok pravovogo regulyuvannya notarial`noyi diyal`nosti v Ukrayini: monografiya. [Formation and development of legal regulation of notarial activity in Ukraine: monograph]. L.: L`vDUVS, 2015. 988 p. [in Ukrainian].
2. Orach Ye. M., Ty`shhy`k B. J. (2000). Osnovy` ry`ms`kogo pry`vatnogo prava: navch.posib. [Basics of Roman private law: study guide]. L`viv: red.-vy`d. viddil L`viv. un-tu. P. [in Ukrainian].
3. Doly`ns`ka M. (2013). Do py`tannya posvidchennya zapovitiv za Eklogoyu, yak peredumovy` notarial`nogo posvidchennya zapovitiv. [To the question of the certification of wills according to the Eclogue, as prerequisites for the notarial certification of wills] *Fragmentaciya naukovy`x doslidzhen` : perspekty`vy` ta problemy` : materialy` mizhnarodnoyi konferenciyi* (m. Ky`yiv, 28 ly`pnya 2013 r.). K.: Centr naukovy`x publikacij. P. 99– 102. [in Ukrainian].
4. Sly`vka S. S. (2013). Kanonichne pravo: navch. posib. [Canon law: education. manual]. K.: Atika. P. 232. [in Ukrainian].
5. Doly`ns`ka M. (2014). “Rus`ka Pravda” yak dzherelo zarodzhennya notariatu v Ukrayini. [“Ruska Pravda” as a source of origin of notary in Ukraine.] *Elektronne naukove faxove vy`dannya “Porivnyal`no-anality`chne pravo”*. No. 1. P. 17–20. [in Ukrainian].
6. Doly`ns`ka M. (2014). Porivnyal`ny`j analiz insty`tutu spadkuvannya za zakonodavstvom Ky`yivs`koyi Rusi ta nezalezhnoyi Ukrayiny`. [Comparative analysis of the institution of inheritance under the legislation of Kyivan Rus and independent Ukraine]. *Visny`k Nacional`nogo universy`tetu “L`vivs`ka politexnika”*. Yury`dy`chni nauky`. 2014. No 782. P. 209–213. [in Ukrainian].
7. Doly`ns`ka M. (2018). G`eneza ta evolyuciya notarial`noyi diyal`nosti na terenax L`vivshhy`ny`. [The genesis and evolution of notarial activity on the territory of the Lviv region].L`viv: Rastr-7. 196 p. [in Ukrainian].
8. Nelin O. (2008). Spadkove pravo URSR za cy`vil`ny`m kodeksom 1922 r. [Inheritance law of the Ukrainian SSR according to the Civil Code of 1922]. *Pidpry`yemny`cztvo, gospodarstvo i pravo*. 2008. No 7. P. 32–34. [in Ukrainian].
9. Doly`ns`ka M. (2018). Pochatky` pravovogo regulyuvannya spadkuvannya na ukrayins`ky`x zemlyax na pochatku XX stolittya. [The beginnings of legal regulation of inheritance on Ukrainian lands at the beginning

of the 20th century]. Particularitățile adaptării legislației republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene”, Conferința internațională științifico-practică. Chișinău, Republica Moldova 22–23 martie 2019. pp. 119–122. [in Ukrainian].

10. Polovy`nkina R. Yu. (2012). Persha kodyfikaciya polozhen` spadkovogo prava za Cy`vil`ny`m kodeksom 1922 roku: istory`ko-pravovy`j aspekt. [The first codification of the provisions of inheritance law according to the Civil Code of 1922: historical and legal aspect]. Aktual`ni problemy` derzhavy` i prava. No 65. P. 318–325. [in Ukrainian].

11. Nelin Oleksandr. (2008). Spadkove pravo URSR za Cy`vil`ny`m kodeksom 1963 r. [Inheritance law of the Ukrainian SSR according to the Civil Code of 1963]. Pidpry`yemny`cztvo, gospodarstvo i pravo. No 6. P. 44–47. [in Ukrainian].

12. Pro notariat [About the notary: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny` vid 02.09.1993 r. No. 3425-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>. [in Ukrainian]. Pro notariat: Zakon Ukrayiny` vid 3 veresnya 1993 roku. Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny` (VVR). 1993. No. 39. st.383

13. Cy`vil`ny`j kodeks Ukrayiny` [The Civil Code of Ukraine] : Zakon Ukrayiny` vid 16.01.2003 r. No. 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. [in Ukrainian].

14. Zayika Yu.O., Spivak V.M. (2000). Pravo vlasnosti. Spadkove pravo: navchal`ny`j posibny`k. [Inheritance law: a study guide.]. K.: Naukova dumka, 2000. 151 p. [in Ukrainian].

15. Doly`ns`ka M.S. (2012). Osobly`vosti vy`dachi notariusamy` svidocztv pro pravo na spadshhy`nu za zapovitom. [Peculiarities of issuance by notaries of certificates of the right to inheritance under a will]. Visny`k L`vivs`kogo universy`tetu. Seriya yury`dy`chna. No. 56. P. 237–243. [in Ukrainian].

16. Doly`ns`ka M.S. (2006). Dity` – uchasy`ky` cy`vil`no-pravovy`x pravochy`niv. [Children are participants in civil legal transactions.]. Dovidny`k notariusy` No. 6 . K.: Isty`na. 85 p. [in Ukrainian].

17. Doly`ns`ka M.S. (2006). Spadkuvannya v Ukrayini. [Inheritance in Ukraine]. Dovidny`k notariusy` No. 5 . K.: Isty`na. 96 p. [in Ukrainian].

18. Pro mediacyu [About mediation: Law of Ukraine]: Zakon Ukrayiny` vid 16.11.2021 r. No. 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>. [in Ukrainian].

19. Dyakovy`ch M. M. (2015). Notarius yak mediator. [Notary as a mediator.]. Yury`dy`chny`j naukovy`j elektronny`j zhurnal. No. 1. P. 54-55. [in Ukrainian].

20. Doly`ns`ka M.S. (2011). Deyaki pravovi aspekty` vy`dachi notariusamy` svidocztva pro pravo na spadshhy`nu na obov`yazkovu chastku v spadshhy`ni. [Some legal aspects of the issuance by notaries of a certificate of the right to inheritance for a mandatory share in the inheritance]. Naukovi zapy`sky` L`vivs`kogo universy`tetu biznesu ta prava: zbirny`k naukovy`x prac` z ekonomichny`x ta yury`dy`chny`x nauk. No. 7. P. 278 – 282. [in Ukrainian].

21. Deyaki py`tannya notariatu v umovax voyennogo stanu [Some issues of the notary under martial law: resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 28.02.2022 r. No 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].

22. Deyaki py`tannya derzhavnnoi reyestratsiyi ta funkcionuvannya yedy`ny`x ta derzhavny`x reyestriv, derzhatelem yaky`x ye Ministerstvo yusty`ciyi, v umovax voyennogo stanu [Some issues of state registration and operation of unified and state registers, the holder of which is the Ministry of Justice, under martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny` vid 06.03.2022 r. No. 209. Uryadovy`j kur`yer vid 06.03.2022. No. 49. [in Ukrainian].

23. Kuxaryev Oleksandr. (2022). Problemy` zdiysnennya spadkovy`x prav v umovax voyennogo stanu. [Problems of exercising inheritance rights under martial law]. 7 zhovtnya 2022 roku. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu>. [in Ukrainian].

24. Kuxaryev O. Ye. (2022). Aktual`ni aspekty` zdiysnennya spadkoyemcyamy` prava na pry`jnyattya spadshhy`ny` v umovax voyennogo stanu. [Current aspects of the heirs` exercise of the right to inherit in the conditions of martial law]. Yury`dy`chny`j naukovy`j elektronny`j zhurnal. No. 11. P. 222–225. [in Ukrainian].

25. Makovij V.P., Yaky`mecz` O.I., Kny`sh Z.I. (2022). Pravove reguluvannya spadkovy`x vidnosy`n pid chas voyennogo stanu. [Legal regulation of inheritance relations during martial law]. Visny`k XNUVS. 2022. (2022). 4 (99). P. 93–107. [in Ukrainian].

26. Doly`ns`ka M. S. (2023). Poryadok posvidchennya dovirenostej ta zapovitiv, pry`rivnyany`x do notarial`no posvidcheny`x : dovidny`k. [Manual: The procedure for certification of powers of attorney and wills equated to notarized ones]. L`viv : L`vivs`ky`j derzhavny`j universy`tet vnutrishnix sprav, 2023. 184 p. [in Ukrainian].